

Procesi i koncepcije evropskog ujedinjavanja

Radovan Vukadinović

Klasični pojam Evrope doživio je nakon II svjetskog rata svoju značajnu evoluciju dobivši sasvim nova obilježja. Raniji geografski termin kojim se označavala površina od Atlantika do Urala, pod uticajem različitih ideoloških, političkih i ekonomskih faktora poprimio je tako jedno novo i sasvim drukčije značenje.

Uz stvarnu, geografski jedinstvenu Evropu nastao je niz novih, različitih pojmova koji su također pretendirali na to da zahvate i na izvjestan način izraze nove evropske signifikantne osobine. Nekoliko današnjih evropskih institucionaliziranih tijela pokušalo je da istakne cjelovitost kontinenta, odnosno njegovog zapadnog dijela. Postepeno je tako došlo i do sve jasnijeg razgraničavanja između različitih velikih, srednjih i malih Evropa, koje je vodilo računa o stvarnim granicama povezivanja kao i o broju evropskih učesnika.

U toj političkoj konfiguraciji starog kontinenta posebno mjesto zauzima takozvana velika Evropa, koja se sastoji od 18 država Zapadne Evrope uključenih u Evropsku organizaciju za suradnju i razvoj. Istej skupini pripada i jedna druga organizacija koja također po broju svojih članova ulazi u red velikih Evropa — Evropski savjet — u kome djeluje 15 zapadnoevropskih država. Kategoriju tzv. srednjih i malih Evropa čine države članice zajedničke vojno-političke organizacije Zapadnoevropske unije, zatim slijedi mala Evropa koju tvore potpisnice ekonomskih aranžmana u okviru Evropskog udruženja slobodne trgovine EFTE i države ekonomski integrirane na nivou Evropske ekonomske zajednice. I na kraju u ovom nabranjanju velikih, srednjih i malih evropskih mehanizama zajedničkog djelovanja ne smije se zaboraviti na snažno sredstvo vojno-političke akcije i kombiniranja atlantsko-evropskih utjecaja u kojem se sada nalazi 13 zapadnoevropskih zemalja povezanih sa Sjedinjenim Američkim Državama i Kanadom — NATO.

Ukoliko bi se preko tih različitih oblika evropskog povezivanja, ili tačnije pokušaja stvaranja jedinstvene Evrope na zapadnom dijelu kontinenta željelo pronaći određene trendove političke akcije u pojedinim razdobljima, onda je sasvim sigurno da je u prvom zamahu lansiranja Evrope dominirao izraziti antisovjetski stav, kasnije se sve više osjeća atlantski duh razvijan preko, u to vrijeme najjače organizacije NATO-a, da bi kasniji razvoj događaja poprimio nove kombinirane karakteristike antisovjetskog i antiameričkog djelovanja.

Međutim u velikoj mjeri svi procesi evropske suradnje i njihova obilježja u određenim fazama bili su međusobno prožeti i usko povezani upravo tako kao što se ideološki, politički, vojni i ekonomski aspekti evropskog povezivanja međusobno isprepleću kroz ovaj relativno dug vremenski period.

U vrijeme postojanja nekoliko vrlo različitih i po svojim ovlaštenjima snažno institucionaliziranih tijela, koja danas imaju i divergentne stavove o potrebama i zadacima jedinstvene Evrope, zanimljivo je ukazati na činjenicu da je taj pravac stvaranja i jačanja jedinstvenije Evrope započeo na Zapadu. Zahvaćena valom totalne borbe protiv komunizma u želji da se strategija i taktika političke, ekonomske i vojne akcije sinhronizira Zapadna Evropa, predvođena vanevropskom silom — Sjedinjenim Američkim Državama — definitivno je prihvatila doktrinu suzbijanja komunizma na evropskom tlu kao osnovu svog cjelokupnog političkog djelovanja. To je naravno zahtijevalo i čvršće zbijanje snaga na različitim područjima i stvaranja zajedničkih obligatornih planova i programa.

Put zapadnoevropskoj integraciji shvaćenoj kao jednog širokog procesa bio je otvoren u okvirima tako zacrtanih granica, i države članice »slobodnog svijeta« potražile su metode i konkretna sredstva zajedničkog rada i stvaranja čvrste ne samo političke, ekonomske i militarne osnove već i jedinstvene zajedničke ideologije. Upravo taj ideološki faktor imao je u svim periodima evropskog povezivanja posebnu težinu, jer je integracija na svim poljima shvaćena kao efikasno oružje protiv daljnjeg prodiranja komunizma naročito u Evropi. Razvijanjem hladnog rata ideološka osnova zajedničkog zapadnoevropskog djelovanja dobila je još veću važnost i procesi koordiniranja suradnje bili su u potpunosti proniknuti tim zahtjevima.

S vremenom, kad je u međunarodnim odnosima počelo dolaziti do osjetnog popuštanja zategnutosti pojam atlantske usko blokovski determinirane Evrope počeo je da postaje preuzak. Sputana i umjetno razdvojena Evropa, na atlantski i istočni dio nije više mogla izdržati prodor novih ideja i trendova pozitivno izmijenjenih međunarodnih kretanja. Geografski pojam Evrope od Atlantika do Urala ponovno je počeo ulaziti u rječnik međunarodnih političkih odnosa i istovremeno je postao predmet velikog broja novih kombinacija. Umjetna, i nekada zaista željezna granica na Labi, koja je mnogima na Zapadu izgledala kao blokovsko, ekonomsko i što je naročito važno ideološko razgraničenje između tzv. slobodnog svijeta na zapadu Evrope i komunističkog bloka počela je polako padati u zaborav.

Nova francuska vanjska politika predsjednika de Gaullea postavila je stvarnu evropsku Evropu bez blokova u centar svoje akcije, težeći zbližavanju i suradnji svih evropskih naroda s izraženom tendencijom vraćanja jedinstvenosti čitavom kontinentu. Osnovni smjer francuske politike postavljen na bazi vanjskopoli-

tičke evropske doktrine, kojoj je idejni začetnik general de Gaulle najbolje je izražen u njegovim rječima: »Smirivanje našeg, podijeljenog kontinenta, zbližavanje svih naroda koji su na njemu nastanjeni i njihova suradnja u korist vlastitog razvoja i razvoja ostalih, čini osnovne, iako dalekosežne ciljeve francuske politike... I ne kolebamo se da kažemo da će doći dan kad će čitava Evropa od Atlantika do Urala u cilju postizanja konstruktivnog sporazuma htjeti da rješava svoje vlastite probleme«. ¹⁾

Geneza modernog evropeizma

Ali ideje povezane, jedinstvene Evrope imaju svoje znatno dublje, moglo bi se reći i znatno čvršće korijene. Historijat eksponiranja ove koncepcije prilično je dug i u njemu se može naći čitav niz velikih evropskih umova, filozofa, književnika i političara, koji su na različite načine u pojedinim fazama evropske historije zamišljali stvaranje jedinstvene evropske Evrope.

Međutim u političkom smislu svakako da posebno mjesto zauzima austrijski diplomat grof Coudenhove — Kalergi, ²⁾ koji je još 1923. godine postavio veoma obrazloženo ideju povezivanja i ujedinjenja Evrope, odnosno formiranja Panevroepe. Kao i mnogobrojni znatno kasniji projekti i ovaj je imao svoju u prvom redu ideološku stranu i poréd tada već postojećeg cordon sanitarea trebao je da u jednom širem kontekstu pomogne totalnu izolaciju prve socijalističke države. Geografsko područje takve Evrope trebalo je da bude sve više identično s teritorijem što su ga zauzimala države članice Lige naroda, čiji član nije bio Sovjetski Savez. Evropsko povezivanje gledano u cjelini imalo je za cilj ne samo buđenje panevropskih osjećaja već i koordinirano zajedničko djelovanje u pravcu jačanja privreda buržoasko-kapitalističkih zemalja Evrope i sprečavanja širenja komunističkih ideja u poslijeratnoj situaciji.

Taj pomalo zaboravljeni projekt prihvatio je kasnije francuski ministar vanjskih poslova Briand, koji ga je u svom govoru izložio na desetom zasjedanju Lige naroda 1929. godine. Godinu dana iza toga prijedlog je u vidu memoranduma podnesen zemljama članicama, ali zbog protiviljenja s različitih strana nije prihvaćen. Ideja političkog ujedinjavanja Evrope i stvaranja snažne kapitalističke osovine na liniji Pariz—Berlin propala je u velikoj mjeri zbog njemačkog protiviljenja.

Pored njemačkog suprotstavljanja, koje je bilo u velikoj mjeri uvjetovano neriješenim teritorijalnim pitanjima na Istoku i negativnog talijanskog stava, Sjedinjene Američke Države kao vanev-

1) Cit. po H. Zdanowski, »Lansowanie Europy«, Polityka, nr. 10, 1967.

2) Grof Coudenhove-Kalergi bio je idejni začetnik i organizator modernog panevropskog pokreta, koji je imao za cilj svestrano jačanje i promicanje ideja evropskog ujedinjavanja. Coudenhove-Kalergi je postao i prvi predsjednik Panevropskog pokreta 1923. godine.

ropska, ali veoma uticajna sila su također izrazile svoje neslaganje. U SAD se već tada smatralo da bi jedno takvo isključivo evropsko povezivanje moglo da ima neočekivane posljedice za američko prisustvo u Evropi i opći razvoj evropskih političkih kretanja. Velika Britanija je na neki način pozdravila Briandovu propoziciju ističući pri tome da ona predstavlja dio Evrope, ali ne u tolikoj mjeri da bi morala biti u sastavu jednog takvog integriranog tijela, što je u stvari značilo da Britanija akceptira ideju, ali pri tome zbog razloga tradicionalne povezanosti sa svojim dominionima želi ipak samo kolaboraciju³⁾ u Evropi, a ne i političku integraciju.

Projekt stvaranja jedinstvenog ideološkog bloka evropskih država u cilju konfrontacije sa Sovjetskim Savezom,⁴⁾ koji je bio počeo izlaziti iz ekonomske i političke izolacije, zbog suprotnih interesa pojedinih evropskih država nije ostvaren. Nacionalni interesi bili su ovoga puta jači od želje za koordiniranom suradnjom na evropskom nivou, a niz suprotnosti unutar kapitalističkog svijeta uticao je na diferencirane stavove.

Zbog takve situacije Briandov prijedlog je napušten i više se nije pojavljivao pred Ligm naroda, iako je ideja evropskog ujedinjavanja shvaćena na različite načine i dalje živjela kao politička vizija izvjesnih krugova, da bi svoje najopasnije i najkompromitiranije forme dobila u etapi fašističke vladavine.⁵⁾

Nakon II svjetskog rata⁶⁾ kad je Hitlerova Njemačka zajedno sa svojim saveznicima poražena, postalo je ubrzo jasno da postoji niz neriješenih pitanja između ratnih saveznika u okviru antihitlerovske koalicije i da će između dva različita društveno-politička sistema u novim uslovima suradnja biti znatno otežana. Duboke suprotnosti i proturječnosti počele su tako dobivati izrazite elemente i jedan nov fenomen počinje sve više stupati na međunarodnu scenu — hladni rat. 1946. godine britanski premijer Winston Churchill u jednom govoru na sveučilištu u Ženevi podsjetio je Zapadnu Evropu na ranije panevropske koncepcije i pozvao Francusku i Njemačku da zaborave svoja razmimoilaženja i da postanu snažna baza novog evropskog ujedinjavanja. Vjeran otočkim tra-

3) R. Albrecht-Carrié, A Diplomatic History of Europe, Since the Congress of Vienna, London, 1965, str. 452—453.

4) Od prvog trenutka podnošenja Briandovog prijedloga u SSSR-u se smatralo da je to instrument kojim će se nastojati blokirati diplomatsko-politička akcija Sovjetskog Saveza i njegova jača afirmacija u međunarodnim odnosima. Zbog toga je sovjetska diplomacija usmjerila svoju kontraakciju u pravcu Njemačke nastojeći da ona također ne prihvati u okviru Lige naroda Briandov panevropski projekt i da tako ne dođe do njegovog usvajanja.

Detaljnije o tome vidi:

Istorija diplomatii, tom III, Moskva 1965, str. 530—531.

5) Specifičnu viziju Evrope imao je Hitler, koji je u svojim osvajačkim planovima došao do sve veće identifikacije njemačkog i evropskog teritorija, zamišljajući veliku Evropu kao pogodan prostor za njemačku ekspanziju.

6) Zanimljivo je ukazati na to da je u toku II svjetskog rata grof Coudenhove-Kalergi došao u SAD gdje je ponovo pokrenuo snažnu akciju u korist evropskog ujedinjavanja, za koju je neko vrijeme bio živo zainteresiran i State Departement.

dicijama čak i tada je Churchill smatrao da to ujedinjenje treba da se prvenstveno odvija na zapadnom dijelu evropskog kontinenta i bez učešća Velike Britanije, koja je i dalje nastojala zadržati svoje specifične veze.

Iza toga uslijedilo je stvaranje različitih komisija, sekcija i udruženja za evropsku suradnju - u skoro svim zapadnoevropskim zemljama, a 1948. godine održan je u Hagu i prvi evropski kongres uz učešće vodećih zapadnoevropskih državnika.⁷⁾ Na Kongresu se po prvi put diskutiralo o konkretnim mjerama koje bi trebalo poduzeti u pravcu povezivanja Evrope, odnosno zapadnoevropskih država. Od tog momenta Evropa postaje sve više sinonim za skupinu zapadnoevropskih država međusobno povezanih različitim sponama i predvođenih Sjedinjenim Državama.

Za taj pokret angažirane su široke mase pristalica, a ideja paneuropeizma nije više bila zatvorena u kabinetima ministarstava vanjskih poslova, već je postala snažno oružje za vršenje presije i političko-ideološkog uticaja na javno mnjenje zapadnoevropskih zemalja. Ideja ujedinjavanja Evrope i evropskih pokreta tako su se na prirodan način nadovezali na opće trendove zapadnoevropske suradnje i početke vojnog i ekonomskog integriranja, a što je u to vrijeme bilo od posebne važnosti stvorena je zajednička, jedinstvena zapadnoevropska linija u pravcu suzbijanja »komunističke opasnosti«.

Prvih godina hladnog rata, nakon donošenja Trumanove doktrine o pružanju pomoći isturenim tačkama tzv. slobodnog svijeta Grčkoj i Turskoj, zatim Marshallovog plana⁸⁾ kojim se pružala ekonomska pomoć Zapadnoj Evropi od strane SAD, izgledalo je sasvim normalno da se ubrza proces⁹⁾ stvaranja čvršćih veza između zapadnoevropskih zemalja. Ali kako je na tlu Evrope politički, ekonomski i vojno bila prisutna i jedna vanevropska sila od koje je u velikoj mjeri zavisio cjelokupan tempo razvoja Zapadne Evrope, evropski okviri izgledali su preuski za povezivanje sinhroni-

7) Na majskom kongresu u Haagu učestvovali su između ostalih državnici Churchill, de Gasperi, Paul-Henri Spaak, R. Schumann, L. Blum. Prijedlozi pokrenuti na kongresu imali su svoju tradiciju, oni su u velikoj mjeri bili plod prethodnog razmatranja počev od prvog organiziranijeg okupljanja 1944. godine u Ženevi, gdje su predstavnici pokreta otpora osam evropskih zemalja aktivno zagovarali evropsku ideju.

8) U poznatom govoru na sveučilištu u Harvardu 1947. godine državni sekretar George Marshall iznio je riješenost vlade SAD da pomogne ekonomsku obnovu Evrope. Premda je prijedlog formalno bio upućen svim evropskim zemljama bilo je jasno da se njime želi u prvom redu utjecati na povezivanje zapadnoevropskih zemalja. Marshall je naročito ukazao na potrebu stvaranja jednog sporazuma između evropskih zemalja, koji je trebao rješavati pitanja korištenja i raspodjele američke pomoći. U tom cilju stvorena je Organizacija za evropsku ekonomsku suradnju (OEEC) 1948. godine u kojoj su se našle okupljene sve zapadnoevropske države zajedno sa SAD i Kanadom u obliku pridruženih članova. Zahtjev za zbijanjem evropskih redova i stvaranje OEEC u velikoj su mjeri pomogli trendove zapadnoevropskog povezivanja.

9) SAD su upotrebile diplomatsku, ekonomsku i militarnu presiju da bi ubrzale evropsko ujedinjavanje.

Amitai Etzioni, *Political Unification; A comparative study of leaders and forces*. New York, 1965, str. 287.

ziranih akcija i stvaranje jedinstva. Na bazi Marshallovog plana i pored svih nekadašnjih rezervi izraženih u vezi s Briandovim prijedlogom, u novim znatno izmijenjenim uslovima SAD su odlučile da prihvate i podrže ideju povezivanja Zapadne Evrope, ali ne u užim kontinentalnim okvirima. Zbog toga je odlučeno da se prijašnje evropske koncepcije nadopune i da se granice povezivanja znatno pomaknu, tako da se umjesto potrebe evropske suradnje kao centralno pitanje svih zapadnoevropskih država istakne potreba suradnje u okviru jedne nove jedinstvene atlantske zajednice.¹⁰⁾

Ovaj tzv. atlantizam kao nova kategorija međunarodnih političkih odnosa potvrdio je zapravo činjenicu da Sjedinjene Države namjeravaju ostati i dalje čvrsto angažirane u Evropi i da u poslijeratnim povoljnim uslovima žele sačuvati punu kontrolu njenog daljnjeg razvoja.¹¹⁾ Učestvovanje u svim evropskim akcijama i osiguranje mogućnosti takvog djelovanja predstavljali su po američkim mišljenjima najbolju garanciju realizaciji ciljeva i ideja američke vanjske politike. Formiranje neke Evrope u vidu treće svjetske sile, koja bi se mogla uključiti u ravnotežu snaga u vojnom, ekonomskom ili političkom smislu bilo je u toj fazi nezamislivo. Porušene zemlje Zapadne Evrope, ekonomski zavisne od američkih planova i suočene s opasnošću prodora novih ideja u potpunosti su prihvatile SAD kao lidera i osnovnog kreatora njihove jedinstvene politike.

Osnivanjem NATO-a, odnosno jačanjem vojno-političkih veza¹²⁾ suradnje pod američkim vodstvom i nadzorom izgledalo je da će procesi unificiranja zapadnoevropskih stavova teći povoljno za SAD. To je bilo moguće i zbog činjenice što je hladni rat dobivao nove veoma opasne dimenzije, a zemlje Zapadne Evrope zaplašene mogućnošću izbijanja ratnog sukoba požurile su sa stvaranjem novih institucionaliziranih mehanizama različite namjene, ali uvi-

10) Ideju povezivanja Zapadne Evrope sa Sjevernom Amerikom snažno je zastupao dvadesetih godina poznati britanski geopolitičar Mackinder, a razvijanju političkog koncepta atlantske zajednice znatno je pridonio Walter Lippmann, koji je smatrao da evropski poredak nakon poraza Njemačke treba postaviti protiv SSSR-a.

W. Lippmann, U.S. Foreign Policy: Shield of the Republic, Boston 1, 1943, str. 146.

Do daljnje razrade iste ideje kao i prve analize o potrebi formiranja saveza sa zemljama »Starog kontinenta« iznio je Lippmann u svojoj knjizi: U.S. War Aims, Boston, 1944.

11) Američka sila u Evropi pokazala se kao dovoljna da obnovi konstitutivan, humani i napredni zapadnoevropski poredak, američka ekonomska pomoć u okviru Marshallovog plana pomogla je modernizaciju i obnavljanje privreda, a istovremeno je suzbila i oslabila komunističke pokrete u nekim zapadnoevropskim zemljama (Italija i Francuska). To je samo jedna od mnogobrojnih američkih eksplicacija američkog prisustva u Evropi i ostvarenih rezultata.

Paul Seabury, Power, Freedom and Diplomacy: The Foreign Policy of the United States of America, New York, 1963, str. 120.

12) Osim vojnog karaktera Ugovor o sjeveroatlantskoj zajednici imao je i snažne komponente zajedničkog djelovanja na ekonomskom, kulturnom i društvenom planu, kako bi se atlantsko jedinstvo što punije iskoristilo kao zajednička baza organiziranog zapadnog svijeta.

jek identičnog krajnjeg cilja — jačanja međusobne koherentnosti i sprečavanja širenja komunizma.

Zbog toga je i čitav proces formiranja evropskih tijela na bazi ili u direktnoj vezi s principima atlantske zajednice bio znatno ubrzan. Već godinu dana nakon Haškog kongresa 15 zemalja Zapadne Evrope odlučilo je da formira internu zapadnoevropsku organizaciju — Evropski savjet. U preambuli statuta Evropskog savjeta izneseni su i osnovni principi zajednički svim državama članicama kojima države potpisnice potvrđuju svoju privrženost »... duhovnim i moralnim vrijednostima, koje predstavljaju zajedničko naslijeđe njihovih naroda i istinski izvor individualne slobode, političke slobode i vladavine prava, principima koji tvore bazu svake prave demokracije.«¹³⁾

Na osnovu ovoga kao i nekih daljnjih članova može se s pravom tvrditi da se radi o jednoj izrazito klasnoj organizaciji, koja je i pored svoje formalno-pravne otvorenosti namijenjena okupljanju isključivo zapadnoevropskih država, koje putem djelovanja Evropskog savjeta mogu razvijati nove oblike svoje suradnje. Taj evropski parlament, kako su ga na Zapadu nazvali, dobio je ubrzo jasno izražene ideološke osobine. Nakon pristupanja Zapadne Njemačke¹⁴⁾ Evropskom savjetu to tijelo je postalo znatno više od običnog instrumenta koordiniranja i povezivanja tokova zapadnoevropske suradnje. Zalažući se za obranu tzv. zapadnog svijeta, provođenje slobodnih izbora u Njemačkoj, ukidanje željezne zavjese, stvarajući paralelno s tim čitav niz novih formi i specifičnih metoda kulturne i naučne suradnje između država Zapadne Evrope, Evropski savjet je zapravo na bazi antikomunizma kao jedinstvene i prihvaćene ideološke podloge počeo graditi novu zapadnu i jedinstvenu Evropu. Ideološka platforma postala je glavni faktor okupljanja bez obzira na to o kakvim se procesima radilo.¹⁵⁾

I kad je izgledalo da je evropska zgrada na najboljem putu svog dovršenja, u jeku jačanja intenzivne suradnje na svim područjima, započeo je jedan nov proces kretanja u međunarodnim odnosima. Ženevske konferencije o Koreji i Indokini označile su novu fazu međunarodnih odnosa, val popuštanja zapljusnuo je obale nekada monolitnih blokova i postepeno je počelo dolaziti do češćih kontakata u atmosferi međusobnog popuštanja.

13) Tekst Statuta Evropskog savjeta vidi u: International Regional Organizations: Constitutional Foundations, New York, 1962, str. 22—40.

14) Zapadna Njemačka pristupila je Evropskom savjetu 1951. godine.

15) O konkretnim rezultatima koje je ostvario Evropski savjet postoje različita mišljenja. Ne upuštajući se u ocjenu stvarnog dometa potrebno je ukazati na to da je to tijelo u svakom slučaju znatno pridonijelo jačanju i razvijanju evropeizma i da je poslužilo kao neka vrsta ideološke osnove svim ostalim zapadnoevropskim organizacijama orijentiranim na unapređenje vojne ili privredne suradnje.

Ekonomski znatno ojačana i psihološki postepeno oslobođana od vizije budućeg rata,¹⁶⁾ pod uticajem pozitivnih promjena u Sovjetskom Savezu i drugim socijalističkim državama, Zapadna Evropa je počela drukčije gledati na svoju daljnju perspektivu. Proces izvjesnog rastvaranja Evropskog savjeta postao je osjetna komponenta njegovog daljnjeg razvoja. Ranije formirana Evropska zajednica za uglj i čelik kao prva evropska supranacionalna institucija proširila je svoj djelokrug, pa je u izmijenjenim uslovima mala Evropa sastavljena od privredno najrazvijenijih kontinentalnih zemalja Zapadne Evrope postala stvarnost. Njemačka, Francuska, Italija i zemlje Beneluksa, koje su inače činile kostur Evropskog savjeta našle su na političkom i ekonomskom planu snažne zajedničke osnove pogodne za daljnje razvijanje svoje suradnje.

U toj fazi međunarodnih odnosa Velika Britanija zbog svojih imperijalnih problema kao i tradicionalne izoliranosti našla se prilično van kretanja na zapadnoevropskom tlu. Dinamičan razvoj naročito male šestorice bio je pažljivo praćen u nordijskim zemljama, ali su i te zemlje po ugledu na svoj veliki i tradicionalni uzor — Veliku Britaniju — ostale po strani od tog sve tješnjeg evropskog integriranja.¹⁷⁾ Slično je bilo i s Grčkom i Turskom, koje su prilično udaljene od centra male Evrope i dalje prvenstveno računale na znatnu američku pomoć kao najsigurnije sredstvo za rješavanje svih unutrašnjih teškoća.

Postepeno smanjivanje broja aktivnih članova Evropskog savjeta i prebacivanje težišta na djelovanje Evropske ekonomske zajednice kao i izvjesno izoliranje ostalih država zaustavilo je proces povezivanja u okvirima jedne velike zapadnoevropske Evrope na principima i uz pomoć Evropskog savjeta. Postalo je tako evidentno da u novom razdoblju odnosa kad kao garant sigurnost na vojnom planu postoji i djeluje NATO, suradnju na kulturnom i općem društvenom planu pokušava njegovati Evropski savjet,

16) Stvaranje ravnoteže snaga između Sovjetskog Saveza i Sjedinjenih Država na nuklearnom nivou kao i shvaćanjem nove situacije u kojoj Sjedinjene Države više nisu bile neranjive u slučaju svjetskog rata imalo je dalekosežne posljedice u odnosima između zapadnoevropskih zemalja sa SAD. Tu situaciju dobro je okarakterizirao poznati francuski političar R. Pleven: »Odsada bi teritorij SAD bio dostupan u slučaju napada. SAD su sada na liniji fronta kao i svaka druga država u Evropi. Balistička raketa povezala je kontinente svijeta... Nema više, bar u naučno-vojnoj oblasti prednosti Zapada nad komunističkim svijetom.«

R. Pleven, »France in the Atlantic Community«, Foreign Affairs October, 1959, str. 24.

17) Evropsko udruženje slobodne trgovine (EFTA) ili vanjska sedmorica stvoreno je 1960. godine kao izvjesna protuteža dinamičnom razvoju EEZ. Velika Britanija, Švedska, Danska, Norveška, Portugal, švicarska, Austrija i Finska kao pridruženi član postale su aktivne članice tog instrumenta koji, međutim, osim izrazito ekonomskih aspekata svog djelovanja nikad nije imao neke veće političke ambicije.

18) Američki »Zemaljski komitet u korist efektivnog kongresa« bio je jedno od tijela najviše zabrinutih za daljnju sudbinu zapadnoevropsko-američkih veza, kao i za opći pravac novog evropskog političkog trenda.

Cit. po: H. Zdanowski, »Lansowanie Europy«... op. cit. str. 9.

koordinaciju privredne politike i ujedinjavanja treba provoditi u manjim grupacijama ekonomski zainteresiranih zemalja.

Evropska šestorica ubrzo su krenula i dalje, već 1957. godine potpisani su Rimski ugovori o zajedničkom tržištu i Evroatomu. To je bio daljnji konkretan dokaz da je evropska integracija u jednom manjem krugu zemalja krenula novim putovima, Veliki saveznik Zapadne Evrope s druge strane Atlantika, koji je u početku samo pažljivo pratio nova evropska kretanja počeo je bivati sve uznemireniji. Evropska šestorica su postajala konkurentski sposobna, njihova privredna ekspanzija počela se osjećati daleko van granica Evrope, a posebno u Africi i, što je postalo naročito zabrinjavajuće predsjednik de Gaulle je započeo lansiranjem jedne potpuno nove doktrine o potrebi povezivanja oba evropska dijela i stvaranja cjelovite Evrope.

Opći trend razvoja evropske integracije u okvirima EEZ otcjenjen je uskoro kao veoma opasan po američke interese i već je 1961. godine u jednoj američkoj izjavi istaknuto da će »... Evropa organizirana bez Sjedinjenih Država biti Evropa organizirana protiv Sjedinjenih Država. Zbog toga tražimo hitno uključivanje Velike Britanije u Zajedničko tržište.«¹⁸⁾ Osim ove konstatacije i izražene bojazni da bi SAD mogle izgubiti kontrolu nad daljnjom sudbinom Zapadne Evrope pesimističke ocjene evropskih kretanja išle su i dalje tvrdeći da ukoliko se ne vrati jedinstvo atlantske akcije u Evropi može doći do formiranja jedne tvrđave, koja bi mogla razbiti historijsko jedinstvo zapadnih civilizacija, na kojem se zasnivaju nade slobodnih ljudi i slobodnih institucija.«¹⁹⁾

Od tog momenta nekadašnja snažna i organizirana atlantska, odnosno antikomunistička ideologija počela se suprotstavljati i novim isključivo evropskim tendencijama prožetim de Gaulleovom krilaticom »Evropa Evropljanima«. Atlantski duh trebao je ponovno na modificiranim principima postati misao vodilja zapadno-evropske politike i spriječiti podvajanja stavova na područjima zajedničkog djelovanja. Svi pokušaji da se preko organiziranog vojno-političkog instrumenta suradnje zapadnih država — NATO — takvo stanje izmijeni ostali su bez uspjeha. Nekada atraktivan prijedlog o stvaranju jedinstvenih nuklearnih snaga u kvalitetno drukčijem razdoblju međunarodnih odnosa nije naišao na oduševljenje kod članica Sjeveroatlantskog pakta, a Francuska je otvoreno izjavila da daje prednost vlastitoj nacionalnoj obrani.²⁰⁾ Osim Zapadne Njemačke koja je smatrala da taj prijedlog u potpunosti odgovara njemačkim interesima, ostale zapadnoevropske zemlje ostale su prilično hladne na američku ponudu.

Višestrane nuklearne snage koje su trebale u izmijenjenim uvjetima ponovno okupiti čitavu Zapadnu Evropu oko SAD nisu

19) Ibid., str. 9.

20) Na konferenciji održanoj 23. januara 1963. predsjednik de Gaulle je odbacio američki prijedlog, izjavivši da će Francuska produžiti stvaranjem svoje vlastite, nacionalne »force de frappe«, jer to na najbolji način osigurava realizaciju francuskih političkih ciljeva.

stvorene, evropski saveznici SAD nisu htjeli podijeliti suodgovornost sa Sjedinjenim Državama, niti su više smatrale da je to pitanje od vitalne važnosti po njihov daljnji razvitak. Osim toga nepopularna i sve više kompromitirajuća politika SAD u jugoistočnoj Aziji udaljila je zapadnoevropske zemlje od SAD, one ne samo da nisu pružile vojnu pomoć u borbi protiv »komunističke opasnosti«, već je i njihova oficijelna moralna podrška bila prilično slabo izražena.

Pokušaj Sjedinjenih Država da u Evropsku ekonomsku zajednicu, koja je postala najdinamičnije evropsko tijelo, uključuje i Veliku Britaniju također nije uspio. Francuska se otvoreno suprotstavila ovom prijedlogu tvrdeći da je Velika Britanija izvan Evrope i da bi njeno uključivanje u EEZ značilo uvlačenje Sjedinjenih Država u evropska pitanja. Iza, ili bolje rečeno uz složene ekonomske momente krili su se i snažni politički motivi koji su naveli de Gaullea da se uporno suprotstavlja²¹⁾ uključivanju Velike Britanije u EEZ, što bi vjerojatno ubrzo dovelo i do raspada EFTE i prisajedinjenja država članica tog tijela Zajedničkom tržištu. Upornim odbijanjem britanskog ulaska²²⁾ u EEZ stavilo se zapravo Sjedinjenim Državama sasvim otvoreno do znanja da evropski mehanizmi suradnje treba da služe prvenstveno unapređivanju evropskih odnosa bez ikakve američke posredne ili neposredne kontrole, kako bi u perspektivi čitava Evropa bila u stanju da potpuno samostalno rješava sva svoja pitanja.

U suvremenom procesu modernog obnavljanja evropskih ideja i isticanja potreba evropske povezanosti nastao je niz različitih formula o stvarnoj ulozi Evrope u međunarodnim odnosima i o realnim mogućnostima evropskog ujedinjavanja. Ujedinjenje Evrope više ne podrazumijeva samo sve čvršće zbijanje na Zapadu, već se sve više počinje misliti o kontinentu kao cjelini, iako u različitim teritorijalnim granicama i zbog sasvim različitih interesa. Programi evropskog ujedinjavanja postali su ne samo privlačna ideja već i motto vanjske politike niz država, koje upravo svojom zainteresiranošću za evropska pitanja pokazuju stepen sagledavanja realnosti tekućih međunarodnih odnosa i procesa koji se u njima danas odvijaju.

Francuska koncepcija jedinstvene Evrope

Specifični gaullistički sistem personalne vlasti, uz postojanje objektivnih faktora koji determiniraju svaki proces donošenja vanjskopolitičkih odluka, bio je u slučaju V Republike svakako značajan spoj različitih akcija, koje su težile ipak realizaciji istog

21) Ocjenjujući de Gaullovo odbijanje prijema Velike Britanije u Evropsku ekonomsku zajednicu, koju je u to vrijeme francuski predsjednik zamišljao kao snažno ekonomsko i političko tijelo evropske suradnje, Ludwig Erhard je rekao: »To je crni dan za Evropu (mислеći na de Gaulleov veto). Zajedničko tržište je sada samo, mehanizam, ne više živo tijelo«.

Cit. po: Amatai Etzioni, Political Unification op. cit., str. 254.

22) S tim u vezi zanimljivo je jedno britansko mišljenje koje ističe da je podno-

cilja. Francuska vanjska politika predsjednika de Gaullea u najvećoj mjeri pod njegovim stalnim uticajem i kontrolom postavila se tako kao snažan i veoma dinamičan movens naročito na planu rješavanja suvremenih evropskih pitanja. Uzimajući u obzir realne, objektivne tendencije i zakonitosti ekonomskog, demografskog i vojnog razvoja Francuske, vjeran svojim nekadašnjim stavovima i idejama,²³⁾ de Gaulle je nakon ponovnog dolaska na vlast 1958. godine inicirao potpuno nov evropski trend francuske vanjske politike.

U neprekidnom nastojanju da se Peta Republika postavi na jedno novo, znatno više mjesto u međunarodnoj hijerarhiji, odnosno da postane sila s planetarnim ambicijama i pravima, francuska vanjskopolitička akcija je sasvim otvoreno istakla kao primaran interes ove nove politike — Evropu. Vraćanje pune neokrnjene suverenosti na političkom planu i formiranje nove uloge Francuske u Evropi postali su tako osnovne smjernice razvoja dinamične francuske politike. Istovremeno oba procesa tekla su uporedo, jer i jačanje suvereniteta i političke nezavisnosti Pete Republike kao i njen poseban uticaj u Evropi mogu se realizirati samo sinhroniziranim djelatnošću koja često dovodi do isprepletanja različitih varijanti, koncepcija i doktrina jedne te iste veoma vitalne političke djelatnosti.

Shvaćajući ogromne mogućnosti supersila — Sjedinjenih Država i Sovjetskog Saveza — de Gaulle je ocijenio da je došao trenutak da Francuska postane nov značajan faktor međunarodnih odnosa, naročito u Evropi. Uostalom ova posebna briga francuskog predsjednika nije bila nešto novo u njegovom zaista dugom političkom djelovanju. Za vrijeme drugog svjetskog rata, kad se postavljalo pitanje nove poslijeratne Evrope de Gaulle je već tada počeo razmišljati o stvaranju jedinstvene Zapadne Evrope, naravno pod francuskim vodstvom. Analizirajući tu mogućnost de Gaulle je u svojim memoarima pisao:

»Ta organizacija mogla bi postati jedna od tri planetarne sile i ukoliko bi to trebalo mogla bi jednog dana biti arbitar između Sovjetskog i Anglosaksonskog bloka.«²⁴⁾

To je sigurno i veoma dobra eksplikacija stvarnih tendencija suvremene etape političkog djelovanja de Gaulleove diplomacije.

svoj tradicionalni položaj velike sile i da su njeni izvori nedovoljni u poređenju s američkim i sovjetskim.

Joseph Frankel, *International Relations*, London, 1964, str. 63.

šenjem zahtjeva za prijem u EEZ, Britanija otvoreno pokazala da više ne može sačuvati

23) Svoju viziju mjesta i značenja Francuske najbolje je izrazio sam de Gaulle kad je rekao: »U toku čitavog života, nosim u duhu jednu sliku Francuske. Nju mi stvaraju osjećaji i razum. Slušajući glas srca, zamišljam da je Francuska poput neke princeze iz bajki ili Madona sa zidnih fresaka, predodređena za visoke i neobične sudbine. Instinkt mi naređuje da vjerujem da je providnost stvorila Francusku za nevjerovatne uspjehe ili besprimjerne nesreće. Jednom riječi, po mom uvjerenju Francuska ne može biti Francuska ako je lišena veličine.«

Cit. po: J. Wiatr, *Czy Zmierch Ery Ideologii?*, Warszawa, 1966, str. 163.

24) Charles de Gaulle, *Mémoires de Guerre*, Vol. III, Paris, 1959, str. 179—189.

Jer ne treba zaboraviti da je upravo jedna od osnovnih karakteristika današnje vanjske politike Pete Republike velika i stalno prisutna realnost. Na toj osnovi procjenjuju se veoma trezveno i realno ne samo francuske mogućnosti i eventualni pravci djelovanja već i svijet u kojem se Francuska danas nalazi. Globalni interesi, ukoliko se o njima u takvim razmjerima uopće može govoriti, ne stoje stoga u nekom vakuumu, već veoma čvrsto počivaju na realnoj suvremenoj dinamici međunarodnih kretanja.

Zbog svega toga eventualne i naoko jasne dileme između homogene zapadne Evrope, njenog ujedinjavanja i jačanja međusobnog djelovanja zapadnoevropskih država konfrontirane s drugom tezom o potrebi stvaranja Evrope od Atlantika do Urala nisu proturječne niti udaljene od realnosti. De Gaulle ne želi biti daleko od stvarnosti, njegove političke i posebno vanjskopolitičke koncepcije zasnivaju se na onom što je izvedivo i bez obzira na to što ponekad izgledaju zamršene stoje uvijek u uskoj međusobnoj zavisnosti i povezanosti. Kad se de Gaulle vratio svojoj ranijoj zamisli o formiranju jedne šire Evrope, koja neće biti ograničena samo na zapadni dio kontinenta, on je u stvari posegnuo za jednom vlastitom koncepcijom iz vremena II svjetskog rata. Njome se težilo formiranju Evrope kao »forme organiziranog udruživanja naroda od Islanda do Istambula, od Gibraltara do Urala«. ²⁵⁾ Postavljajući ponovno istu zamisao de Gaulle je bio apsolutno svjestan onoga što se na tom planu danas može učiniti i granica dokle se može u suvremenoj Evropi ići.

Prema tome, važno je razlikovati stvarnu situaciju u Zapadnoj Evropi i francuske težnje da postane na evropskom kontinentu vodeći predstavnik tog zapadnog evropskog dijela i drugu varijantu de Gaulleove koncepcije u kojoj Francuska treba da se pojavi kao nosilac čvršćeg povezivanja zemalja dva suprotna evropska pola. Premda se može činiti da ove obje varijante ne idu uporedo i da ih je ponekad teško paralelno sprovoditi u život, činjenica je da je do sada Francuska imala u tome izvjesnih uspjeha.

Namjeru da Francuska postane vodeća sila kontinentalnog dijela Zapadne Evrope de Gaulle je počeo dosljedno sprovoditi od prvog dana svog ponovnog dolaska na vlast. U toj fazi međunarodnih odnosa kad je postojala već prilično snažna ravnoteža između najvećih protagonista međunarodnih zbivanja postavilo se naročito intenzivno i pitanje odnosa unutar blokova, a naročito su jasno počele da se ocrtavaju suprotnosti unutar zapadnog saveza. Pokušavši da riješi pitanja odnosa u NATO-u, ²⁶⁾ u čemu tada nije naišao na uspjeh niti razumijevanje SAD, de Gaulle je svjesno inicirao proces sve jačeg distanciranja od nekadašnjeg naj-

25) Charles de Gaulle, Mémoires, Vol. III, str. 47.

26) U svojoj poslanici predsjedniku Eisenhoweru i premijeru McMillanu de Gaulle se založio za stvaranje »trijumvirata« u NATO-u, što je trebalo da bar u okviru vojnog djelovanja pruži Francuskoj priliku da se postavi kao ravnopavan partner SAD i Velikoj Britaniji.

Le Monde, 29. 10. 1958.

većeg francuskog saveznika. Suprotstavljanje američkim vojnim koncepcijama,²⁷⁾ postepeno povlačenje francuskih vojnih snaga iz integriranog dijela NATO-a, odbacivanje američkog programa o stvaranju Višestranih nuklearnih snaga, otvorena kritika američke politike u Vijetnamu, jačanje odnosa sa socijalističkim zemljama i na kraju povlačenje Francuske iz vojnog dijela Ugovora o sjeveroatlantskoj organizaciji — bile su ključne tačke ovog stalnog udaljavanja od velikog saveznika preko oceana.²⁸⁾ To je u isto vrijeme bio i francuski odgovor na pitanje da li evropska ili atlantska politika.

U tom razdoblju Francuska je jačala i razvijala ne samo svoje ekonomske snage, već je pristupila i stvaranju relativno malene, ali moderno opremljene nuklearne armije²⁹⁾ sposobne da postane najsnažnija vojna sila u zapadnom dijelu Evrope. Jačanje vojne snage izvršeno je upravo na bazi de Gaulleovih postavki o tome da nijedna zemlja koja u suvremenim uslovima ratovanja nema efikasne mogućnosti da se samostalno pojavi s nuklearnim oružjem ne može pretendirati niti na vođenje nezavisne nacionalne politike, pa naravno nema niti izgleda da postane sila s planetarnim interesima.

Na toj kombiniranoj političko-militarnoj osnovi Francuska je mogla da se daleko lakše postavi i u odnosu na svog historijski opasnog danas velikog saveznika Saveznu Republiku Njemačku. Ocjenjujući sasvim realno izmijenjenu evropsku situaciju u kojoj se Njemačka pojavljuje kao ograničena i što je najvažnije podijeljena sila, de Gaulle je nastojao da unutar Evropske ekonomske zajednice iskoristi sve mogućnosti za izvjesno držanje Njemačke pod kontrolom i da na bazi intenzivnog jačanja svestranih veza između dviju država bude u stanju da stalno prati razvoj na teritoriju Njemačke. Pa čak u trenutku napuštanja vojnog dijela NATO-a, kad su bonske kritike na francuski potez bile naročito žučne nije došlo do nekih nepredviđenih reperkusija u njemačko-francuskim odnosima niti se to posebno odrazilo na suradnju u okviru EEZ, koju inače zagovara i de Gaulle. Upravo to je tijelo

27) Detaljnije o odnosima Francuske s članicama NATO i različitim zapadnim vojnim koncepcijama o funkcioniranju saveza vidi naš članak: »Novi tokovi međunarodnih odnosa i kriza u NATO-u«, Politička misao, nr. 4, 1966.

28) Po francuskom mišljenju izmijenjenih odnosa u današnjoj Evropi, postojanje NATO i oblici te suradnje nisu više potrebni. U prvom redu razvojem nuklearnog oružja i stvaranjem ravnoteže smanjila se vjerojatnost da bi SAD ušle u nuklearni sukob radi obrane Evrope, a isto tako i navodna sovjetska opasnost danas više ne prijeti zemljama Zapadne Evrope. Zbog svega toga NATO bi trebao biti pretvoren u saveznički ugovor, koji bi vratio svojim članicama punu slobodu diplomatskog i vojnog odlučivanja. Između SAD i zapadnoevropskih država zasnovali bi se odnosi na istinskoj ravnopravnosti u okviru zajedničkog, integriranog vojnog sistema iz koga bi bila isključena Zapadna Njemačka u slučajevima kad se radi o odlučivanju u upotrebi nuklearnog oružja.

29) Do 1969. godine francuske nuklearne snage trebale bi da dobiju seriju nuklearnih bombi, atomske bombe za taktičku primjenu, atomske podmornice, rakete slične Polarisima, taktičke rakete s atomskim glavama, usavršeni tip aviona Mirage IV.

O francuskoj nuklearnoj snazi i perspektivama njenog razvoja vidi detaljnije:

Oldrich Mahler, Pomer sil a strategie Západu, Praha, 1966, str. 188—189.

sasvim pogodno da Francuskoj pruži mogućnost stvaranja snažnog evropskog jezgra u kojem će naravno Peta Republika imati svoju posebnu ulogu.³⁰⁾ Po de Gaulleovom shvaćanju EEZ nema danas samo za zadatak intenziviranje privredne suradnje šest zapadnih država, već istovremeno treba da teži i unapređivanju njihovih veza na vojnom i političkom planu u cilju »stvaranja nove ravnoteže na našem kontinentu«.³¹⁾

To znači da ova prva varijanta ujedinjavanja, mogli bismo je nazvati užom, zapadnoevropskom, ima osnove već sada naročito na bazi jačanja suradnje unutar EEZ i francuskih namjera da se taj mehanizam zajedničke suradnje neprekidno razvija. Francuskim istupanjem iz NATO-a stvaraju se i ovdje posebne mogućnosti, jer je moguće zamisliti da će francuska vanjska politika biti sve više orijentirana prema ovom centralnom tijelu zapadnoevropskog okupljanja. U tom svjetlu može se gledati i na uporno odbijanje de Gaullea da se u EEZ primi Velika Britanija, koju on želi zadržati svim silama van ove forme evropskog povezivanja. Ulazak Britanije u EEZ sigurno je da bi po de Gaulleovoj ocjeni znatno mogao izmijeniti položaj koji danas u tome dijelu ima Francuska i eventualno utjecati na modifikaciju ambicioznih francuskih planova.

Već spomenuta ravnoteža snaga na evropskom kontinentu³²⁾ pruža Francuskoj mogućnost da se pojavi kao vodeća sila kapitalističke Zapadne Evrope koja bi trebala da se ujedini upravo pod francuskim liderstvom. To bi otvorilo Francuskoj mogućnost samostalnog novog djelovanja u evropskim okvirima, isticanja zajedničkih vojnih, privrednih, političkih i što je naročito važno ideoloških interesa zajedničkih svim zapadnoevropskim zemljama. Privredno i vojno snažna de Gaulleova Francuska dinamičkom političkom akcijom prožetom snažnim ideološkim crtama teži realizaciji vlastite uloge velike sile i novom postavljanju u međunarodnim odnosima u znatno širem smislu.

Nadovezujući se na prvu još uvijek neostvarenu varijantu ujedinjavanja Evrope od Atlantika do Urala, isticanje posebnog mjesta Francuske u konfrontaciji s istočnim evropskim polom predvođenim Sovjetskim Savezom dalo bi istovremeno de Gaulleu priliku da ojača svoj položaj unutar same Zapadne Evrope. Ovakvo razmišljanje uzima naravno u obzir i činjenicu da de Gaulleu otvoreno dijeli Evropu na istočni i zapadni dio kao i na zemlje predvodnice oba dijela, tj. Francusku i Sovjetski Savez.

30) Ali, u novim uslovima, kad SAD intenzivno zagovaraju preko ostalih članica, a naročito Zapadne Njemačke prijem Velike Britanije u EEZ i nekih novih stavova u samoj Njemačkoj prema suradnji u tom tijelu, teško je predvidjeti daljnji razvoj. Sigurno da i bez Britanije postoji opasnost sve jačeg izbivanja rivaliteta između Njemačke i Francuske, tako da de Gaulleova vjera u EEZ može biti napuštena.

31) Le Monde, 6. 2. 1965.

32) Za de Gaulleovu političku koncepciju inače je karakteristično održanje ravnoteže u Evropi, čije ostvarenje on smatra za jednu od značajnih francuskih misija. Tu je ravnoteža shvaćena i kao garancija evropskog mira i sigurnosti i što je naročito važno kao preduvjet evropskog ujedinjavanja.

Stvorena na takvim osnovama, uslovno jedinstvena šira evropska Evropa ili pak Evropa od Atlantika do Urala, koja bi ipak nastala od dva sasvim različita dijela u de Gaulleovoj koncepciji trebala bi da »odlučuje o sudbini svijeta. „Ako evropske nacije ostanu međutim podijeljene u dva suprotna saveza prije ili kasnije doći će do rata koji će uništiti čovječanstvo.«³³⁾ Taj širi, opći zahtjev za evropskom Evropom u njenim stvarnim geografskim granicama počiva u prvom redu na prethodno čvrsto organiziranoj i zbijenoj zapadnoj Evropi predvođenoj od strane Francuske,³⁴⁾ budući da se tek tada može po francuskim mišljenjima stvoriti evropsku ravnotežu snaga. Dakle, stvaranjem snažne Zapadne Evrope dolazi se do ravnoteže evropskih polova što treba dalje u perspektivi da vodi jedinstvenoj evropskoj Evropi.

Međutim, ovdje ne bi bio kraj. Evropska Evropa tj. jedinstveni kontinent trebalo bi da ima i znatno složenije zadatke, koji bi u krajnjoj liniji morali dovesti do izvjesne veće ili manje evolucije režima. Ovo »vjerojatno evoluiranje režima«³⁵⁾ — kako ga nazivlje de Gaulle — proširilo bi granice evropskom razumijevanju, Evropa bi prestala da bude podijeljena na dva različita »ambicijama i ideologijama«³⁶⁾ razdvojena dijela, te bi na kraju povratila svoju ulogu centra ljudske civilizacije. Premda nije izričito rečeno da se radi o socijalističkim zemljama Istočne Evrope jasno je na što je de Gaulle mislio. Tim prije, ukoliko se to poveže s jednom njegovom izjavom danom četiri godine kasnije. Prateći razvoj događaja u istočnom dijelu Evrope de Gaulle je rekao da je evolucija režima na Istoku u toku pod »pritiskom naroda« i da upravo zbog toga, jačanje Zapadne Evrope može jednog dana biti jedino sredstvo za rješavanje evropskih problema, korištenje zajedničkih napora u pravcu mira i progresa.³⁷⁾

Ukoliko se detaljnije analiziraju ovi momenti u francuskoj vanjskoj politici onda je evidentno da čitava aktivnost de Gaulleove Francuske na vanjskom planu ne teži samo za afirmacijom vlastite uloge i mjesta velike sile, već da se istovremeno postavljaju i određeni zadaci tipični za Francusku kao dijela kapitalističkog svijeta. Iako često odbacuje posebno isticanje ideologija i poriče

33) A. Passeron, De Gaulle parle, Paris, 1962, str. 396.

34) Svakako je karakteristična jedna francuska interpretacija ciljeva francuske vanjske politike u odnosu na Evropu u kojoj se ističe potreba da Francuska ponovno »govori vlastitim glasom i poduzima inicijative u skladu s njenim interesima. Preciznije govoreći treba potvrditi jedinstvo Evrope.«

Iz toga se može zaključiti da stvaranje velike Evrope odnosno jedinstvenog evropskog kontinenta otvara Francuskoj putove za realizaciju njenih interesa i ciljeva kao velike sile.

J. Vernont, »Fondaments et objectifs de la politique exterière française«. Politique Etrangère, nr. 6, 1963, str.

35) L'Année Politique, 1960, str. 648.

36) Ibid.

37) U istom govoru de Gaulle je posebno naglasio želju naroda Istočne Evrope za većom slobodom, upotrebljavajući za skup socijalističkih zemalja naziv »totalitaristički blok«.

Le Monde, 24. 11. 1964.

njihovo značenje³⁸⁾ u suvremenim međunarodnim odnosima de Gaulle je svjestan jednog dubljeg karaktera koji može imati njegova evropska politika u odnosu na socijalističke zemlje. Uključujući se u neprekidnu ideološku utakmicu između dva sistema francuska vanjska politika želi također da postigne određene rezultate. Zasnivajući svoje nade o evropskoj Evropi na promjenama unutar socijalističkih zemalja Istočne Evrope, Francuska se u stvari približava jednom općem trendu promatranja tekućeg razvoja socijalističkih zemalja, budući da se danas čitav niz različitih zapadnih, a naročito američkih, doktrina zasniva na sličnoj postavci.³⁹⁾

Međutim, to je onaj daljnji zasada još uvijek prilično dalek cilj, kome se indirektno teži. Zadaci vezani za sadašnje tokove evropskog povezivanja vide se u prvom redu u jačanju svih procesa koji vode homogenijem okupljanju evropskih zemalja i razbijanju blokova jer je to idealna prilika da se ojačaju francuske pozicije u Evropi, naročito u njenom zapadnom dijelu. Evropa stvorena od dva pola, sa svim svojim suprotnostima trebalo bi da omogući jačanje ekonomskih, kulturnih pa i političkih veza između Zapada i Istoka, da pomogne unapređivanje jedinstva Evrope, ali u isto vrijeme da pridonese eventualnim promjenama u Istočnoj Evropi, pa čak i izoliranju SSSR-a od ostalih socijalističkih zemalja.⁴⁰⁾ Stoga se može reći da evropska politika de Gaulleove Francuske svakako predstavlja jedan složen instrument

38) De Gaulle često ističe »tranzitornost« ideologije; njegov dolazak na vlast 1958. godine i čitav sistem okupljanja masa prošao je sigurno u velikoj mjeri pod uticajem autoriteta, zasluga i njegove popularnosti, a ne zbog postojanja nekog ideološkog programa. Kao predstavnik francuske desnice, čvrsto povezan s ekonomskim interesima francuske industrije i crkve, de Gaulle ne može služiti kao ilustracija tvrdnje da u današnjem svijetu nestaje ideologija, ili da ona više nema svog značenja. Konstantno isticanje nacije i francuskog nacionalnog interesa predstavlja jedan nov aspekt specifične ideologije, koja je upravo te kategorije istakla u prvi plan, pored ostalih vrijednosti manje ili više tipičnih za kapitalističko društvo.

Opširniji pokušaj sociološke analize političkog sistema degolizma i golističke ideologije vidi:

Jerzy Wiatr, *Czy Zmierzch Ery Ideologii*, Warszawa, 1966, str. 162—164.

39) Radi ilustracije spomenut ćemo samo jednu od brojnih teorija američkih »sovjetoologa« koji u posljednje vrijeme s izuzetnom pažnjom promatraju razvoj u zemljama Istočne Evrope. Zbigniew Brzezinski u nekoliko svojih članaka i studija zalaže se već nekoliko godina za veće prisustvo SAD u Istočnoj Evropi, što danas kao savjetnik State Departamenta za Istočnu Evropu može svakako dobro poduprijeti. U svojoj knjizi »Alternative to Partition« Brzezinski zastupa tezu da se jačanje ekonomskih veza sa zemljama Istočne Evrope treba staviti u ovisnost od mogućnosti daljnjeg ideološkog djelovanja SAD u socijalističkim zemljama.

Zbigniew K. Brzezinski, *Alternative to Partition: For a Broader Conception of America's Role in Europe*, New York, 1965, str. 152, 154.

40) Posebnu oštrinu imaju ponekad govori i izjave de Gaullea u kojima se analizira odnos između SSSR-a i evropskih socijalističkih država. Francusko--sovjetski odnosi zbog toga predstavljaju izvjesnu mješavinu sasvim različitih stavova i naravno želje da se ostvare francuski interesi u širem smislu. U jednom od svojih govora de Gaulle se založio da »nacije koje je Rusija učinila satelitima moraju biti u stanju da igraju svoju ulogu u preporodenoj Evropi«.

André Fontaine, »What is French Policy«, *Foreign Affairs*, October, 1966, str. 72.

akcije, kojim se želi u isto vrijeme realizirati nekoliko različitih ciljeva, koji međutim ponovno pokazuju realno stanje u međunarodnim kretanjima. Afirmacija Francuske u Evropi, posebno na Zapadu najtješnje je povezana i s potrebom ideološkog djelovanja, tj. uključivanja u konfrontaciju dvaju sistema. Klasno jasno opredijeljena Francuska naravno nije mogla niti započeti neki drugi proces koji bi bio lišen ovih elemenata. Njena vanjska politika predstavlja danas primjer izmijenjenih odnosa na međunarodnoj sceni, novih stavova, ali uz istovremeno zadržavanje osnovne podjele na dva suprotna sistema. U jednoj široj ocjeni francuskih akcija taj momenat ne smije se nikako ispustiti iz vida, jer on u krajnjoj instanci determinira i stvarne perspektive i mogućnosti daljnjeg francuskog djelovanja.

Pored ovog svakako osnovnog pitanja — usklađivanja ideoloških suprotnosti i pokušaja ideološkog prevladavanja⁴¹⁾ još jedan veoma delikatan problem i u Francuskoj koncepciji evropskog ujedinjavanja ima svoje značajno mjesto. Štaviše on je silom prilika prisutan i u jednoj i u drugoj varijanti. Podijeljena Njemačka kao simbol poslijeratnog razvoja odnosa u Evropi predstavlja danas sve karakteristike političke, ekonomske i ideološke podvojenosti evropskog kontinenta, ona istovremeno čini i granicu dvaju dijelova Evrope. Formiranje nove, jedinstvene ili bar jedinstvenije Evrope zbog toga je nemoguće i zamisliti bez Njemačke.

Predsjednik de Gaulle koji u svojoj bogatoj političkoj i vojnoj praksi ima veoma mnogo različitih iskustava s Nijemcima i Njemačkom oduvijek je smatrao da je rješavanje njemačkog pitanja centralna tačka daljnjeg razvoja Evrope. Njegova poslijeratna taktika odnosa s Njemačkom, a naročito ona koju Francuska provodi od trenutka ponovnog de Gaulleovog dolaska na vlast prošla je različite faze, upotrebljavane su različite metode da se veliki i danasve opasni susjed preko Rajne ne pretvori u potencijalnu smetnju i zapreku francuskom ekonomskom i političkom razvoju. Odmah nakon rata de Gaulle je predlagao što veće cjepkanje teritorija Njemačke i stvaranje niz samostalnih jedinica na nekada jedinstvenom području III Reicha koje bi trebale da sasvim odvojeno i nezavisno postoje i djeluju. To je bila prva metoda otvorenog slabljenja Njemačke⁴²⁾ i njenog definitivnog eliminiranja

41) Čehoslovački autor dr Alexander Ort također posebno ističe ovu značajnu karakteristiku francuske politike prema socijalističkim zemljama, tvrdeći da se takvom akcijom razvijaju pozicije Francuske kao velike sile i da se u isto vrijeme slabi ideološka borba. Međutim, nama se čini da se ne radi o »slabljenju ideološke borbe« već da Francuska istovremeno želi i prevladati u toj borbi dviju ideologija, a ne samo otupiti oštricu konfrontacije.

A. Ort, Gaullist foreign policy conception and the socialist countries, Western Policy Towards the Socialist Countries, Prague, 1966, str. 15.

42) U skladu s tom metodom apsolutnog slabljenja poražene Njemačke stajalo je i veoma brzo de iure priznaje granice na Odr i Nisi. Francuski autor Alfred Grosser ističe da je između ostalog taj francuski diplomatski potez bio popraćen namjerom da se u isto vrijeme oslabi Njemačku i da se, kako je to de Gaulle tada doslovno rekao, »...tom granicom sprječiti bilo kakav sporazum između Poljske i Njemačke za sva vremena«.

kao velike sile. Međutim de Gaulleov plan nije bio prihvaćen. Istina, kasnije je došlo do izvjesnog podvajanja Njemačke, formiranja tj. dviju njemačkih država, ali zbog sasvim drugih razloga i na potpuno drukčijim osnovama.

Iza toga, kad su obje njemačke države bile već stvorene i kad je de Gaulle inaugurirao nove tokove francuske vanjske politike, on je postao vatreni pristalica što tješnjeg povezivanja Francuske sa Saveznom Republikom Njemačkom, tvrdeći da je potrebno ne samo jačati suradnju između dviju najsnažnijih zapadnoevropskih kontinentalnih država, već da treba stalno raditi na stvaranju »jedne jedinstvene francusko-njemačke politike«. Ta druga metoda približavanja i povezivanja Francuske i Njemačke postala je tako jedna od osnovnih značajki francuske vanjskopolitičke akcije, koja danas smatra da je i pored svih, ponekad sasvim otvorenih razmimoilaženja, za Francusku potrebno biti u što prisnijim vezama sa Zapadnom Njemačkom. Shvaćajući istovremeno i značenje koje de Gaulle pridaje geopolitičkim osobinama razumljivo je da on u koncepciji evropskog šireg ujedinjavanja posebnu važnost pridaje upravo Njemačkoj. Govoreći prilikom posjete Bonnu 3. 7. 1964. godine o potrebi stalnog razvijanja suradnje između dviju država, francuski predsjednik se založio za uniju između Francuske i Njemačke, ističući pri tome da je njegova želja stvaranje Evrope, koja bi bila samostalna u svakom pogledu i sposobna da vodi zajedničku politiku.

Razvijajući mnogostrane forme zajedničkog djelovanja i suradnje, jačajući konkretne metode djelovanja EEZ i diskretno nudeći Zapadnoj Njemačkoj obranu francuskim nuklearnim snagama, de Gaulle teži održavanju francusko-zapadnonjemačkih odnosa, njihovom stalnom unapređivanju i pored različitih gledanja na čitav niz problema. Međutim, različitost u ocjeni privrednih i političkih pravaca razvoja jedne i druge zemlje kao i eventualna suprotna rješenja na širem planu ne smetaju de Gaullea, koji shvaća da bi bez Njemačke čitava njegova evropska koncepcija bila praktički neizvediva.

Ali uključivanju Njemačke u jednu evropsku Evropu stoje na putu i veoma složeni problemi. Kao izraziti predstavnik takozvanog novog duha, zastupnik želje da se od Francuske ponovno stvori velika sila i da joj se vrate njene nekadašnje nacionalne pozicije, de Gaulle ne može prijeći preko pitanja ujedinjenja Njemačke. Iz njegove vlastite teze o apsolutnom primatu nacije u međunarodnim odnosima i stavljanju u drugi plan svega ostalog, proizlazi i posebna važnost rješavanja nacionalnog pitanja. Razjedinjena Njemačka podijeljena prilično artificijelno na dva di-

jela⁴³⁾ predstavlja po francuskom mišljenju upravo takav primjer. Zbog toga de Gaulle smatra da je ujedinjenje Njemačke prirodna stvar njemačkog naroda, premda je upravo on nešto ranije zagovarao upravo suprotna rješenja, tj. daleko veće fragmentiranje čitavog njemačkog državnog teritorija.

Ali činjenica je, a to smo već i istakli, da francuska vanjska politika računa s vrlo realnim i stvarnim okolnostima, te je takav stav prisutan i u procjeni sadašnjeg njemačkog pitanja. Jedna nova ujedinjena Njemačka, s većim brojem stanovnika, snažnijim industrijskim potencijalom i povoljnijim geopolitičkim položajem sigurno bi mogla otvoreno prije ili kasnije ugroziti »grandaugue française«. Zbog toga priznavajući potrebu ujedinjavanja Njemačke i pravo Nijemaca na samoodređenje, francuska vanjska politika stoji na stanovištu da tom cilju treba ići postepeno, naglašavajući u isto vrijeme svu delikatnost njemačkog problema. Za razliku od prilično nestrpljivih i ponekad agresivnih zapadnonjemačkih planova o ujedinjenju Njemačke, Francuska na neki način rješenje njemačkog pitanja odgađa, stavljajući u prvi plan proces šireg evropskog ujedinjavanja, pa tek iza toga rješavanje njemačkog problema. Postavljajući stvar evropskog ujedinjenja, definitivno rješavanje pitanja dviju sada postojećih njemačkih država de Gaulle je uvjetovao: »... uslovom da Nijemci neće dovoditi u pitanje svoje aktuelne granice na zapadu, istoku, sjeveru i jugu i da će se jednog dana uključiti u dobrovoljnu organizaciju čitave Evrope, koja će imati za svoj cilj suradnju, slobodu i mir.«⁴⁴⁾

Pažljivijom analizom ove izjave vidi se da se od Njemačke ne traži samo prihvatanje sadašnjeg, status quo-a, odnosno priznanje postojećih njemačkih granica i prema zapadnoevropskim i socijalističkim zemljama Istočne Evrope, već da se predviđa i jedna daljnja garancija. Neki autori tvrde⁴⁵⁾ da se iz tog može izvući zaključak da de Gaulle traži od Njemačke prihvaćanje sistema evropske kolektivne sigurnosti u kojem bi se jedna nova Njemačka nalazila na ravnopravnim osnovama zajedno s ostalim evropskim državama. Procjenjujući sasvim realno i trezveno današnju evropsku situaciju tek u jednoj jedinstvenoj ili bar jedinstvenijoj Evropi do čijeg stvaranja treba da vodi put sporazumijevanja evropskih država moguće je rješenje njemačkog pitanja. To znači ne na bazi jednostranih zahtjeva Zapadne Njemačke, već tek nakon dobijanja općeg pristanka svih članica predviđenog jedinstvenog evropskog sistema moći će pristupiti rješavanju pitanja ujedinjenja dviju njemačkih država. A do dobijanja takvog pristanka — ako

43) Drugi dio Njemačke — Demokratsku Republiku Njemačku, Francuska de iure ne priznaje, međutim između obiju zemalja razvijaju se veoma intenzivno kontakti naročito na privrednom planu. U Parizu nesmetano djeluje i trgovinska misija DR Njemačke što svakako otvara mogućnost ne samo razvoju privrednih veza, već i rješavanju ostalih pitanja.

44) De Gaulleova konferencija za štampu, 25. 9. 1959.

45) To npr. naročito podvlači poljski autor J. Stefanowicz. J. Stefanowicz, »Polityka europejska de Gaulle'a, Sprawy Międzynarodowe, nr 1, 1966, str. 100.

se ova misao razvije dalje — može doći tek onda kad evropski narodi budu sasvim uvjereni da im od Njemačke ne prijete nikakva opasnost i ukoliko uporedo s tim budu postojala efikasna sredstva za suzbijanje te eventualne njemačke opasnosti.

Ako se tome doda i sasvim otvoreno izražen francuski stav o priznavanju postojeće granice na Odri i Nisi tada je sasvim jasno da se čitav francuski projekt znatno razlikuje od niz zapadnoevropskih, a prvenstveno zapadnonjemačkih varijanti njemačkog ujedinjavanja. Isto tako je primjetno da kolikogod izgledalo da postoje razlike u stavovima⁴⁶⁾ između Francuske i socijalističkih zemalja, evidentno je da u prvom redu ova istaknuta dugotrajnost, bolje rečeno historijski tok predloženog ujedinjavanja, nalazi na izvjesno odobravanje i na Istoku, gdje se također smatra da ovo veoma kompleksno pitanje može biti rješavano tek nakon pret hodnog uspostavljanja znatno boljih veza između oba dijela Njemačke, u jednoj novoj atmosferi evropskog popuštanja zategnutosti.⁴⁷⁾ Taj problem daleke budućnosti sigurno će se tek na takvoj osnovi moći postaviti za konkretno rješavanje.

U pokušaju da se rezimiraju osnovne ponekad veoma isprepletene francuske koncepcije evropskog ujedinjavanja istakli bismo sljedeće:

— Evropa od Atlantika do Urala predstavlja moguću i sasvim ostvarivu ideju, koju se u jednom dugom procesu unapređivanja i intenziviranja svestranih veza evropskih država može realizirati. Stvaranje velike jedinstvenije Evrope ne znači umjetno spajanje njena dva pola sa sasvim suprotnim društveno-političkim uređenjima i ideologijama. Međutim, jače međusobno povezivanje evropskih država, isprepletanje ekonomskih, kulturnih i političkih kontakata pružilo bi priliku za rađanje jedne potpuno nove evropske atmosfere suradnje i povjerenja. U takvoj situaciji otvaraju se istovremeno i značajne mogućnosti za aktivno ideološko djelovanje i utjecanje na tok izvjesnih »evolucija« na drugoj strani. Taj de Gaullov dalekosežniji program evropskog povezivanja predviđa dakle direktno ili indirektno potpomaganje promjena na planu unutrašnjeg razvoja socijalističkih zemalja, želja za njihovom

46) Prilikom posjete poljskog premijera Józefa Cyrankiewicza Parizu 1965. godine ukazano je na slične stavove Francuske i Poljske u nizu pitanja a posebno je podvučena sličnost gledanja na probleme evropske kolektivne sigurnosti i njemački problem.

J. Stefanowicz, *Polityka europejska* ... op. cit., str. 84.

47) Francuski prijedlog o pravu na samoodređenje njemačkog naroda u sadašnjoj fazi nije prihvatljiv za SSSR niti za ostale socijalističke zemlje, naročito susjede Savezne Republike Njemačke. Nekoliko sovjetskih prijedloga za rješanje njemačkog pitanja nikada nisu sadržavali mogućnost »pretapanja« Demokratske Republike Njemačke u jednu veliku Njemačku, kao što to predviđaju neki francuski prijedlozi, a i de Gaulle bi bio spreman da »artificijelnu tvorevinu« (misli na DDR) eliminiira. Međutim, istaknuta historijska dugotrajnost rješavanja njemačkog pitanja pruža i socijalističkim zemljama povoljnu priliku, te je to odlaganje odnosno prolongiranje rješavanja osnov sličnih gledanja. Ali uz postojanje tih sličnih gledanja ne smiju se zaboraviti sasvim suprotni ciljevi, koji se žele ostvariti.

većom nezavisnošću, buđenje nacionalizma i sl., što bi sve na kraju trebalo da vodi njihovoj sve većoj društveno-političkoj evoluciji.

Na osnovu toga može se ponovno podvući da de Gauleova politika evropskog ujedinjavanja i stvaranja jedne veće Evrope nikako nije lišena značajnih ideoloških komponenti koje joj daju i te kako snažno obilježje.

— Da bi se ovi značajni i svakako obimni ciljevi mogli ostvariti, potrebno je što prije izgraditi snažnu Zapadnu Evropu, koja će kao jedinstveni organizam zapadnoevropskih država biti u stanju da se organizirano (ali ne blokovski) uz pomoć tradicionalnih evropskih sredstava približi evropskim socijalističkim zemljama i da s vremenom utječe na njihov razvoj. U takvom sistemu prvenstveno evropskih odnosa,⁴⁸⁾ isticanja ranijih evropskih veza i sličnosti nema mjesta za atlantsku suradnju ili prisustvo SAD, jer one nisu evropska zemlja, ne razumiju evropske tradicije i suvremene probleme, a što je naročito važno mogle bi neposredno da ugroze sve francuske planove o liderstvu u Zapadnoj Evropi.

— U takvom sklopu njemačko pitanje kao centralni neriješeni problem današnje Evrope dobiva posebno mjesto. Međutim, on ne može biti rješavan silom. Priznavanje evropskog status quo od strane Zapadne Njemačke i jačanje evropskih veza u cilju formiranja novog evropskog duha popuštanja i sporazumijevanja stvaraju mogućnost da se u jednoj novoj, daleko povoljnijoj situaciji pristupi stvarnom rješavanju njemačkog pitanja na bazi priznavanja prava njemačkog naroda na samoodređenje. Nova evropska Evropa trebalo bi da bude istovremeno i pokretač rješavanja njemačkog pitanja i u isto vrijeme garant evropske sigurnosti, dakle, samim tim i sredstvo za suzbijanje njemačke opasnosti.

Naročito naglašavanje postepenosti, stavljanje njemačkog pitanja u drugi plan i na taj način prihvaćanje činjenica da je stvar ujedinjenja Nijemaca iz sadašnjih dviju njemačkih država jedan dug historijski proces, francuska vanjska politika uzima u obzir stvarno stanje odnosa u današnjoj Evropi, suzbija na izvjestan način zapadnonjemačke ponekad veoma ratoborne koncepcije i direktno odlaže pitanje eventualnog ujedinjenja odnosno uspostavljanja konkurentne Njemačke. No, sasvim je sigurno da pored ideoloških uticaja na Ističnu Evropu pitanje njemačkog ujedinjenja ima naročitu težinu u čitavoj francuskoj koncepciji jedinstvene

48) Nakon neuspjelih pokušaja intenziviranja političke suradnje između Bonna i Pariza i stvaranja političke jedinstvene Zapadne Evrope na bazi »plana Foucheta«, de Gaulle je posebnu pažnju posvetio razvijanju odnosa sa socijalističkim zemljama. Osim želje da na taj način ojača i proširi francuske pozicije i da pomogne »evolutivne procese« u socijalističkim zemljama, evidentna je i želja da se rješavanjem evropskih pitanja s evropskog kontinenta potisnu SAD. Podijeljena Evropa i podijeljena Njemačka pružaju SAD mogućnosti da one i dalje budu vojno čvrsto prisutne u Evropi. Kontakti sa socijalističkim zemljama i razvijanje novog duha evropske uzajamne suradnje može tu situaciju izmijeniti, i kako to de Gaulle smatra, postepeno odstraniti ili bar umanjiti američke utjecaje u Evropi.

Evrope⁴⁹⁾ i da će upravo francusko-njemački odnosi u velikoj mjeri određivati stvarni domet francuskih ideja u njihovoj realizaciji.

Gledana u cjelini, nova evropska francuska politika i pored apsolutno pozitivnih elemenata stoji najuže povezana s visokim francuskim nacionalnim interesima. Isticanje »grandauge française« i vanjskopolitička orijentacija koja djeluje u takvom kontekstu svjedoči o stvarnim ambicijama Francuske da postane ne samo formalno, već i stvarno velika sila. Evropa je danas možda tek prva etapa na eventualnom kasnijem jačanju globalnih koncepcija, ili je pak realistična francuska vanjska politika svjesna da je upravo evropski domet i složenost evropskih problema sasvim dovoljno za njene stvarne snage. Eventualna realizacija postavljenih ciljeva, kolikogod izgledali oni limitirani, u praksi može dati značajne i korisne rezultate ali tek uz prethodnu pažljivu i svestranu ocjenu cjelokupne francuske vanjskopolitičke doktrine.

49) Pored oficijelne linije francuske vanjske politike i gaullističke koncepcije evropske Evrope, postoje danas u Francuskoj i neke druge koncepcije, koje otvoreno ističu potrebu jačanja evropeizma na drukčijim, ponekad i sasvim suprotnim osnovama. U prvom redu evropeizam se shvaća u užim granicama i na bazi suradnje sa SAD. To npr. zastupa Jean Monnet koji smatra da bi jedna jedinstvena Evropa (svakako samo zapadna) trebala u svom članstvu imati i Veliku Britaniju, dok jedno drugo mišljenje, koje zastupa André Philip uporno insistira na neuključivanju Britanije u Evropu. Osim ove razlike u pitanju granica ujedinjene Zapadne Evrope, spomenuta mišljenja i koncepcije na njima zasnovane, čine i u funkcionalnom smislu antipod de Gaullovim shvaćanjima, jer umjesto vodeće uloge Francuske u Zapadnoj Evropi plediraju za postavljanjem na ravnopravnim načelima suradnje, što bi Francusku lišilo mogućnosti liderskog postavljanja.

PROCESSES AND CONCEPTION OF
THE EUROPEAN UNIFICATION

SUMMARY

In the introductory part of his essay the author affirms that after World War II, former uniform term Europe got different and manifold meanings under the influence of post-war political, ideological, military and economic transformations. Pointing out the fact that the process of the European firmer connecting, which in a certain sense led also to unification, and which began just in the western part of Europe, it is pointed out that western European countries, comprised by the wave of struggle against Communism, wanting to harmonize their strategy and tactic of their common action as well as possible, they began to synchronize their actions making their connections stronger and stronger. From that point of view it has been looked upon all processes and forms which that connection has had in the post-war period. Necessity of making a uniform political, economic, military and ideological basis has found its expression in all courses of the western European connecting, which has been understood as a favourable instrument of prevention of new ideas and strengthening of their own collaboration.

Analyzing in short the modern genesis of Europeism it is concluded that former statements about necessity of isolating the first socialist country and connecting of the capitalist countries of Europe have retained their meaning also in the post-war period, but that the will of the western countries, headed by the USA, this time was much better harmonized than during the period between the two wars. Creating a series of instruments of collaboration at different fields, a uniform anticommunist ideology has been created and strengthened to represent, in the largest possible quantity, a firm foundation of collaboration of the western-European countries and the USA. On the basis of supplemented and extended program of European collaboration and including the USA into those processes, it became the Atlantism which confirmed that the USA intended to be firmly present on the European ground. Pointing out shortly the becoming of different European bodies the author emphasizes that the process of relaxation of international tension also in this field brought new elements and that under the influence of changes in the balance of strength, by the economic strengthening of the west European countries and positive changes in socialist countries further development of European collaboration has gone along new ways which today are nearer to the European collaboration than to the Atlantic one.

In the contemporary process of the modern renewal of the European ideas and the outstanding of necessities of the European connection, it became the series of different formulas about the role of Europe in international relations and about concrete possibilities of the European unification. Unified Europe does not understand any more only firmer and firmer connection in the West, but it begins more and more to think about the continent as a whole, although in different territorial boundaries and because of different political interests. Programs of the European unification became not only an attractive idea but also the motto of foreign policy of a series of states which just by their being interested for the European questions show a stage of viewing upon reality of current international relations and processes which have been developing in them.

In this light, as first, it has been analyzed gaullistic conception of creating a unified Europe, which in a new international and internal French situation has marked a new stage of the European policy. Showing the complex of the French conception, their entanglement and interweaving, the author emphasizes that it is necessary here to distinguish two factors: wish to form an integrated West Europe headed by France and tendency for creating a uniform European Europe wherein both the countries of the Eastern

and the Western Europe should very successfully collaborate and strengthen their connections without any concern to ideological, political and economic differences of their system. Keeping to that last statement after reviewing to certain de Gaulle's attitudes about necessity and possibility of a firmer widely understood European collaboration in Europe from the Atlantic to the Ural, it is concluded that this aspiration has not a onesided importance. By strengthening of the European connections is broader ranges, by development of relations between the European capitalist and socialist countries (without the USA), and even without the American agent in Europe — Great Britain (de Gaulle wants firstly to strength the French positions in the western part of Europe and to create conditions for the unified western European countries to be able to appear in a dialogue with socialist countries as organized as possible under the French guidance. The »grandange française« policy has, meanwhile, also a further component; de Gaulle as a representative of his class wants by developing of connections with east-European countries to influence also upon their internal development. By developing of contacts it is made possible the penetration of ideas, the change of ideological course, isolation from the USSR and gradual evolution of the reign policy confirms about intention of France to appear in international the breaking of blocs and of intensification of the European collaboration gains in this way also quite clear tendencies of ideological function and strain for the performing of changes of social-political systems in socialist countries.

At the end, summarizing the French conception as well as problems it is faced today with, and especially the German question, the author comes to the conclusion that in the present European atmosphere the French foreign policy confirms about intention of France to appear in international relations not only formally but also really as a great power, and that Europe is possibly the central field of its action in the present phase. Pointing out that the French foreign policy is realistic, no matter how much its tasks seemed complex, it is emphasized that also the realization of the laid tasks without coneren to their limitation can in the practice of the European understanding and collaboration of equal and sovereign capitalist and socialist states on the principles of coexistence to give considerable and useful results. To be possible to realize them it is yet necessary formely very carefully and universally to analyze the whole French foreign-political doctrine, its real possibilities and final ends.

(Translated by S. Paleček)